

שהסיר ממנו תאות נפשנו, אלא על עצמי הנני מתרעם, על מה שאינני משיג אהבת ה' ומחסר את נפשי מהנאה זו, "על בן אזכרך מארץ ירדן" - בשעה שהנני בארץ ירדן, אע"ג שהיא ארץ מבורכת, מ"מ אזכרך, שחסר ממני תענוג הרוחני שהיה לי בהיותי בארץ ישראל, "וחרמונים מהר מצער" - שידוע שחרמון הוא שבע מטל ברכת ה', עד שאמר הנביא (תהילים קלג, ג) "כטל חרמון שיורד על הררי ציון", ששם באמת לא היה בטבע טלי ברכה כמו בחרמון, עד ש"צוה ה' את הברכה". ואמר כאן שחביב עלי טל חרמון שירדו על הר מצער נגד הר חרמון עצמו. וביאר התרעומות על עצמו שהרי "תהום אל תהום קורא לקול צנוריד" - כבר ביארו חז"ל בתענית פרק א' (כה, ב) על זה המקרא 'אין טפח יורד מלמעלה עד שעולה שני טפחים מלמטה', והמשילו חז"ל (שם ו, ב) מיטרא בעלה דארעא, אשר בשעה שהוא מעורר את התאווה מתעוררת היא לנגדו במדה מרובה ממנו. והנה אם הוא כן בדומם, אף בנפש הישראלי שאם היינו מעוררים את האהבה כראוי, היתה מתעוררת מלמעלה. או להיפך, שאם היה הקב"ה מעורר אהבתו אלינו, היינו גם אנחנו מתעוררים להשיג אהבה. אבל לא כן הדבר, הרי "כל משבריד וגליך עלי עברו" - כל מאורעות שבעולם שהן כגלי הים עצבוני ויעכרוני, ואינני מוצא בי רוח השמחה לאהבת ה'. "יוםם יצוה ה' חסדו, ובלילה שירה עמי, תפלה לאל חיי", ביאר עיקר תפלתו ומה הוא מבקש שיצוה ה' לשפוך עליו חוט של חסד, היינו התעוררות של מעלה. "ובלילה שירה עמי" - הוא שקידת התורה בלילה, כדאיתא בע"ז (ג, א) 'כל הלומד תורה בלילה, חוט של חסד משוך עליו ביום, שנאמר "יוםם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, תפלה לאל חיי", היינו, שאחר שלמד בלילה, משוך עליו חוט של חסד שמתקבלת תפלתו ביום {ובמסכת תמיד (לב, ב) איתא: כל הלומד בלילה שכינה כנגדו, שנאמר (איכה ב, יט) "קומי רוני בלילה... שפכי כמים לבך נכח פני ה' וגו'"} . והוא בקשה שיעזורני ה' ללמוד בלילה בחשק נמרץ עד שמחמת זה תתעורר האהבה מלמטה כטבע התורה, וכחבטחת התורה "כי קרוב אליך הדבר מאד בפך". ומחמת זה תתעורר אהבת ה' אלי. ועל זה מסיים עוד הפעם להניח המיית נפשו "מה תשתוחחי נפשי וגו' ישועות פני ואליהי", הוסיף כאן לומר שישועה זו שאנו מקוים תהיה כביכול ישועה לאלהינו גם כן, שהרי גם שכינה מצטערת כיכול בשעה שחסר תענוג זה מבניה.

✧ לב, ג ד"ה כי שם ה' אקרא

והיינו שהזהיר רבי אליעזר לתלמידיו (ברכות כח, ב) 'מנעו בניכם מן ההגיון', ופירש רש"י 'שלא יעסקו במקרא יותר מדי'. ואין הכוונה שלא ילמדו הרבה מקרא, וגם הלא לא נזכרה במלת 'הגיון' ביחוד - מקרא, דמשמעות 'הגיון' הוא - עיון, כדפירש רש"י במסכת עבודה זרה (יט, א) "יהגה" - יעיין. אלא הכי פירושו, 'מנעו בניכם' שלא הגיעו עוד ללמוד התלמוד, ועומדים בלימוד מקרא 'מן ההגיון' - שהוא העיון, שלא יעיין

עוד בלימודם שהוא מקרא, באשר לא עמדו עוד על עיון התלמוד לכוון אל האמת {ואיתא בשמות רבה (מא,ה) "ככלתו" (שמות לא,יח), אמר ר' לוי אמר רשב"ל, מה כלה זו מקושטת בכ"ד קשוטין, כך תלמיד חכם צריך להיות זריז בכ"ד ספרים. ומזה יש להבין, דכמו אשה שאינה כלה, אין לה להתקשט בכ"ד קישוטין, ואם תתקשט תהא חשודה לזונה, ורק רשאה לקפל תכשיטיה ולהניח בחיקה, כך מי שאינו תלמיד חכם אין לו להיות זריז ולפרש מליצת המקרא לפי דעותיו, ואם מפשיט המקרא הרי זה חשוד לסור מן הדרך, שהטעות מצוי, ורק רשאי להיות בקי במקרא אבל לא לפרש, אם לא שהוא תלמיד חכם בקי בתלמוד}.

ובב"ר פרשת תולדות (סו,ג) אמרו: "ורוב דגן" (בראשית כז,כח) - זה תלמוד, "ותירוש" - זה אגדה. וכן בריש ויקרא רבה: "יחיו דגן" (הושע יד,ח) - בתלמוד, "ויפרחו כגפן" - באגדה. למדנו, כשם שאין לשתות יין לפני מאכל לחם, באשר היין משכר אז ביותר ומאבד את הדעת, כך אין להשקיע הדעת באגדה לפני התלמוד, שהוא מאבד את הדעת אז. ומזה יש להבין דמכל שכן אי אפשר לקוות להשיג מעלת התלמוד וחכמת הטבע יחד, אם לא שיקדים עמל התלמוד הרבה. ואחר שכבר עמל ומצא כדי מדתו, אז יכול להפנות גם לשארי חכמות, ויהיו שניהם שמורים ומתקיימים בידו.

והרי זה האדם המעלה דומה לעץ מאכל, דכמו עץ מאכל גידולו וטובו משתלם בשלשה דברים - גשם מטרות עוז, טל, ושמש, ושלשה אלה לא ביחד משתמשים לטובת הפרי, אלא, מתחילת גידול הפרי העיקר הוא הגשם המרובה, כדאיתא בתענית פ"א (ג,ב) 'מטרא רזיא לאילנא', ואין הטל והשמש מועילים אז כלל, עד שגדל הפרי ונצרך להמתיקו, אז טוב שיבוא הטל לרככו ולהמתיקו. ואח"כ באה השמש וממתיקתו יותר. מה שאין כן בעוד לא גדל כל צרכו בגשם אין השמש מועילה כלל. ולא עוד אלא אפילו הטל הבא לרכך, באה השמש ומגביהתו וממשיכתו מן הפרי.

כך אדם המעלה גדל: א. ע"י התלמוד שנמשל למטר, ב. וע"י הבנת המקרא שהוא דברי אגדה ונמשל לטל, מגיע למוסרים טובים ואיך להתנהג בהליכות עולם ולהגביה הנפש, ג. וע"י חכמת הטבע שנמשל לשמש, כמבואר בקהלת (א,ג) "מה יתרון לאדם... שיעמול תחת השמש", דמשמע הטבע מגיע עוד לכבוד לפני אומות העולם ולעשות גדולות בישראל. אבל סדר הגידול העיקר הוא הגשם, ואח"כ טוב בדברי אגדה שנמשל לטל, ואח"כ טוב להמתיק עוד כוחו ע"י חכמות חיצוניות שהוא השמש. מה שאין כן בעוד לא גדל בלימודו אין חכמות חיצוניות מועילות למעלת כבוד הישראלי כלל, ולא עוד אלא אפילו לימוד המקרא והעיון בו שנמשל לטל, באים חכמות חיצוניות ומגביהים המוסר היוצא מהם, ומפנים המקראות לעקלקלות. {והושע הנביא הוכיח (ו,ד) "מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה, וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הולך". הוכיח את אפרים במדה טובה שלו שהוא רב חסד, אבל בזמנו היה חסדם "כענן בקר".